

РОЗВИТОК МОВНОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 7 КЛАСУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ СИНТАКСИСУ: ІНТЕРАКТИВНІ ВПРАВИ

Герман Вікторія Василівна,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови і літератури
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0000-0002-2915-7330

Провозьон Софія Євгенівна,

учитель української мови та літератури
Степанівського ліцею Степанівської селищної ради,
студентка
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
ORCID ID: 0009-0003-3275-8684

У статті доведено, що розвинені мовленнєві здібності, мовнокомунікативні уміння, навички відображають високий рівень культури людини, а тому вивченню синтаксису в межах навчальної дисципліни «Українська мова» (7 клас) належить провідна роль. З метою досягнення належного рівня знань і сформованості мовнокомунікативної компетентності учнів актуальним є використання інтерактивних технологій, що передбачають активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, що і створює необхідні умови для спілкування, а отже, формує й розвиває комунікативні вміння й навички. Окреслено теоретико-практичні засади використання інтерактивних вправ, описано методіку проведення уроків української мови з їх застосуванням, доведено переваги інтерактивних вправ.

Проведено експериментально-дослідну роботу, яка засвідчила ефективність використання інтерактивних вправ для формування мовнокомунікативної компетентності здобувачів освіти. Дослідження проведено в три етапи. Перший етап – діагностування (перевірялося вміння слухати, висловлювати власні думки, виділяти в мовленні істотні орієнтири, вміння домовлятися, знаходити компроміс (групова взаємодія)). За результатами цього діагностування було розроблено комплекс інтерактивних вправ, які систематично впроваджувалися на уроках вивчення різних тем із синтаксису (другий етап – формувальний). На третьому етапі був здійснений контрольний експеримент, за результатами якого зроблено висновки про ефективність проведеної роботи: інтерактивні вправи розвивають уміння вирішувати завдання проблемного характеру, висловлювати ідеї, критично аналізувати, виконувати творчу й дослідницьку роботу тощо.

Ключові слова: експериментальне дослідження, інтерактив, інтерактивні методи навчання, інтерактивні вправи, мовнокомунікативна компетентність, комунікативні здібності, мовнокомунікативні навички, освіта, педагогіка, синтаксис.

Herman Viktoriia, Provozon Sofia. Development of communicative abilities of 7th-grade pupils during syntax study: interactive exercises

The article proves that developed communicative abilities reflect a high level of human culture, and therefore the study of syntax within the educational discipline “Ukrainian language” (7th grade) has a leading role. In order to achieve the appropriate level of knowledge and the formation of pupils’ communicative competence, the use of interactive technologies that provide for the active interaction of all participants in the educational process, which creates the necessary conditions for communication, and therefore forms and develops communicative skills and abilities, is relevant. The theoretical and practical principles of using interactive exercises are outlined, the methodology of conducting Ukrainian language lessons with their application are described, and the advantages of interactive exercises are proven.

Experimental and research work was carried out, which proved the effectiveness of using interactive exercises for the formation of communicative competence of pupils’ education. The research was conducted in three stages. The first stage is diagnosis (the ability to listen, to express one’s own thoughts, to distinguish essential landmarks in speech, the ability to negotiate, to find a compromise (group interaction) were checked). Based on the results of this diagnosis, a set of interactive exercises was developed, which were systematically implemented in the lessons of various syntax topics (the second stage is formative). At the third stage, a control experiment was carried out, based on the results of which conclusions were drawn about the effectiveness of the work carried out: interactive exercises develop the ability to solve problems of a problematic nature, express ideas, critically analyze, perform creative and research work, etc.

Key words: experimental research, interactive, interactive learning methods, interactive exercises, communicative competence, communicative skills, education, pedagogy, syntax.

Вступ. Сучасна мовна освіта в Україні зазнає значних змін, зокрема одним із найбільш актуальних питань є розвиток і формування мовнокомунікативної компетентності учнів. Нова українська школа ставить завдання підготувати молоде покоління до життя у сучасному суспільстві, де володіння мовою є одним

із ключових факторів успіху. Однак традиційний підхід до вивчення мови не завжди ефективно сприяє розвитку комунікативних здібностей учнів.

Синтаксис є одним із найважливіших розділів шкільного курсу української мови, адже учні засвоюють поняття «слово», «словосполучення», «речення»,

які стануть необхідними синтаксичними одиницями для розвитку їхніх мовленнєвих здібностей. Уміння правильно поєднувати слова, нормативно будувати речення, утворювати різні граматичні конструкції, складні синтаксичні цілі тощо розвивають мовлення дітей, допомагають точніше, влучніше та емоційніше висловлювати думки. Отже, етап вивчення синтаксису є фундаментом, на якому будуються ключові знання, уміння й навички учнів. Саме на рівні вивчення речення й тексту вони практично реалізують свої знання й уміння в галузі морфології, лексики, словотвору й фразеології, а тому відбувається цілісний процес розвитку комунікативних здібностей здобувачів освіти [1].

Матеріали та метод. Мета статті – на основі опрацьованої літератури, педагогічної практики, власних спостережень за процесом навчання у фаховій діяльності, дослідної роботи узагальнити значення інтерактивних вправ із синтаксису для розвитку мовленнєвих здібностей, мовнокомунікативних умінь та навичок як складників мовнокомунікативної компетентності учнів під час вивчення української мови в 7 класі.

Для досягнення мети було застосовано такі методи та прийоми дослідження, як: аналіз, синтез, систематизація та узагальнення, цілеспрямоване педагогічне спостереження й аналіз навчального процесу, педагогічний експеримент тощо.

Глибокому аналізу синтаксичної будови мови з погляду її комунікативного призначення присвячені наукові праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, а саме: І. Вихованця, Н. Голуб, К. Городенської, О. Горошкіної, С. Єрмоленко, А. Загнітка, Н. Ковтунової, О. Мельничука, М. Пентиліук, М. Плющ, К. Шульжука та ін. Більшість із мовознавців наголошує на перспективності комунікативного аспекту вивчення синтаксису [2]. Компетентнісний підхід В. Герман, К. Сердюк характеризують як «один зі способів організації навчання і виховання учнів, який забезпечує засвоєння змісту навчання, досягнення його цілей під час вирішення проблемних завдань» [3, с. 26].

Результати. Однією з головних компетентностей, якою має оволодіти сучасний учень на уроках української мови, є мовнокомунікативна.

Погоджуємося з думкою Є. Макарової, що шкільна методика відповідає на запити суспільного розвитку; сучасній людині мало знати правила граматики, вона має вільно висловлювати власні думки, володіти високою культурою мовлення [2, с. 72].

Мовнокомунікативна компетентність є показником рівня культури людини, її інтелекту й мислення. У процесі навчання мовлення дітей збагачується різноманітними книжними конструкціями, словниковий запас значно збільшується. На всіх уроках діти чують науковий стиль мовлення і самі намагаються користуватися розмаїттям словесних конструкцій [4]. Однак мовлення здобувачів освіти ще вимагає роботи з удосконалення, щоб урізноманітнити використання словесних конструкцій.

Методи розвитку комунікативних навичок учнів дослідники розподіляють на три групи, а саме: 1) імі-

тативні, або навчання за зразком; 2) комунікативні; 3) метод конструювання. Усі ці методи мають базуватися на *інтерактиві*, тобто на активній взаємодії всіх учасників навчального процесу. Лише за цієї умови можливий цілісний розвиток комунікативної компетентності [2; 3; 4; 5; 6].

Імітаційний метод передбачає аналіз готових текстів, синтез власних мовних конструкцій, а також пошукову діяльність: вибір слів, складання текстів за зразком, створення за моделями речень і цілого тексту, виведення правил, творчість (наприклад, перекази й твори з обов'язковою аргументованою оцінкою однокласників).

Інтерактивні методи пов'язані із комунікативною функцією мови. *Комунікативні методи* мають свої прийоми, засоби навчання й типи вправ: створення мовленнєвих ситуацій або вибір із власного досвіду; рольові ігри, походи й екскурсії, картини, спеціально організовані спостереження, інші способи накопичення матеріалу, вражень; будь-які види діяльності, які можуть викликати потребу висловитися; малювання ілюстрацій, ведення щоденників; створення сюжетів за уявою, у тому числі казкових; вибір різноманітних жанрів (доповідей, виступів перед аудиторією).

Метод конструювання тісно пов'язаний із першими двома. У системі навчання «за зразком» види тексту аналізуються й моделюються, і, як наслідок, конструювання власних текстів здійснюється за цими моделями [5].

На основі викладацької практики фіксуємо, що великого поширення набули словесні прийоми. До них належить мовленнєвий зразок, повторне проговорювання, пояснення, вказівка, словесна вправа, оцінка учнівського мовлення, питання тощо.

А тому стверджуємо, що прийоми, які пропонуються методикою, спрямовані на накопичення змісту мовлення, на виховання культури поведінки дітей, на збагачення словника і закріплення навичок розмовного мовлення.

У роботі над синтаксисом першочерговим завданням вважаємо формування навичок побудови різних типів речень й уміння поєднувати їх у зв'язне висловлювання. Побудова речень допомагає вдосконалювати мислення учнів. Це зумовлено тим, що «суворі» синтаксичні структури дисциплінують думку дитини, роблять її чіткішою й виразнішою.

Спочатку учні працюють з простим неускладненим реченням. На цьому етапі діти вчать усвідомлювати його граматичну основу. Подальша робота будуватиметься на поширенні й граматичному оформленні речення. Розвиваючи у дитини вміння повно й граматично правильно виражати власні думки, підводимо її до оволодіння зв'язним мовленням, тобто формуємо комунікативну компетентність.

Під час вивчення синтаксису особливу увагу приділяємо використанню правильного порядку слів, умінню узгоджувати слова в реченні, користуватися прямою і непрямою мовою. Формуємо у дітей початкове уявлення про речення і його структуру, уміння використовувати сполучники, вводити мовні засоби для поєднання структурних частин речення.

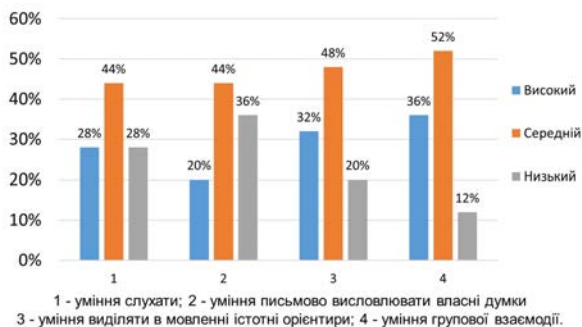

Рис. 1. Рівні розвитку мовнокомунікативних умінь і навичок учнів 7 класу

Також було проведено детальний аналіз власних письмових висловлювань учнів з метою з'ясування використання у творах речень різних типів: 1) за емоційним забарвленням; 2) за метою висловлювання; 3) поширені й непоширені; 4) прості і складні; 5) ускладнені й неускладнені.

Робота проводилася згідно з розробленими критеріями оцінки високого, середнього й низького рівнів сформованості вмінь і навичок учнів користуватися реченнями різних типів. Аналіз робіт здійснювався за кожним вище названим типом речення окремо.

Більшість учнів у своїх роботах послуговуються простими, розповідними, неокличними реченнями. У деяких творах використано складні та ускладнені речення, але вони часто побудовані неправильно, без дотримання пунктуаційних норм.

Узагальнені дані дозволили зробити висновок, що уміння і навички учнів використовувати у власному мовленні речення різних типів перебувають на середньому рівні (рис. 2).

Рис. 2. Рівні умінь і навичок учнів використовувати у власному мовленні речень різних типів

Для того щоб спланувати подальшу роботу з підвищення рівня сформованості комунікативної компетентності здобувачів освіти, було розроблено комплекс відповідних інтерактивних вправ, які передбачали спостереження над мовним матеріалом із висловленням власної думки; конструювання речень за схемами; редагування речень; оцінку з аргументуванням висловлювання співбесідника; моделювання мовленнєвих ситуацій у формі діалогів і полілогів.

Наведемо приклади вправ:

Вправа «Трихвилинне есе». Учням пропонується прочитати «Притчу про тачку». Учителю ставити питання: що спонукало трудитися кожного з трьох будівельників? У чому різниця між їхніми мотивами?

Завдання: напишіть трихвилинне есе на тему: «Чому я вивчаю рідну мову?», використавши однорідні члени речення. Зачитайте свої твори та колективно складіть пам'ятку «Мотиватори вивчення мови».

Вправа «Моя репліка». Учні об'єднуються в пари. Завдання: використавши подані слова і словосполучення, складіть діалог на тему «Гаджети у моєму житті»: *віртуальне життя, телефонні додатки, більше можливостей, виникає залежність, соцмережі, живе спілкування, роботи.*

Після розігрування діалогів учитель може застосувати метод «Займи позицію», де учням потрібно визначитися та аргументувати свій вибір «За» чи «Проти» використання гаджетів.

Вправа «Дві зірки й побажання». Завдання: напишіть твір-мініатюру про Україну, використавши подані початки речень, ускладніть дієприкметниковими зворотами. Придумайте заголовок.

Мій рідний край... Україна бореться... Я пишаюся... Військові захищають... Хочу подякувати... Я вірю...

Учні оцінюють один одного, застосовуючи техніку «Дві зірки й побажання». Вони вказують на два позитивні моменти – «дві зірки» – і на один момент, який потребує доопрацювання, – «побажання».

Після систематичної роботи було проведено контрольне діагностування, під час якого було використано ті ж види завдань (зі змінним мовним матеріалом). Обробка й аналіз результату представлені на рис. 3 і 4.

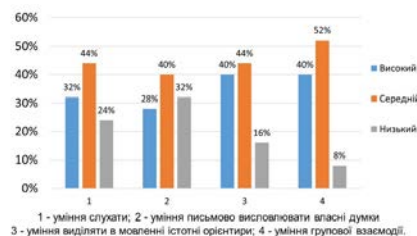

Рис. 3. Рівні розвитку комунікативних умінь і навичок учнів 7 класу на контрольному етапі

Рис. 4. Рівні умінь і навичок учнів використовувати у власному мовленні різних типів речень

Висновки. Отже, можемо констатувати, що розвиток мовленнєвих здібностей, мовнокомунікативних умінь та навичок як складників мовнокомунікативної компетентності учнів є невід'ємною частиною всіх уроків мови. Вивчення синтаксису має істотне значення для цього процесу, оскільки допомагає досягти високого рівня мовнокомунікативної компетентності. Системність інтерактивних вправ, які передбачають взаємодію всіх учасників освітнього процесу, сприяє поглибленому засвоєнню матеріалу, міцності знань, підвищує інтелектуальну й пізнавальну діяльність учнів.

Проведене дослідження довело ефективність використання інтерактивних завдань, про що свідчать результати контрольного етапу експерименту. Мовнокомунікативні вміння і навички більшості дітей залишилися на середньому рівні, але відсоткове співвідношення рівнів дещо змінилося. Зокрема, за окремими показниками високий рівень збільшився від 4% до 8%; у цих же межах спостерігаємо збільшення високого рівня за критерієм використання у власному висловлюванні речень різних типів.

Роботу буде продовжено у 8 класі з метою подальшого спостереження за рівнем розвитку комунікативних умінь і навичок учасників експерименту.

Література:

1. Кушнір Т.І. Формування в учнів граматичної компетентності під час вивчення синтаксису в основній школі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. 2015. Вип. 3. С. 139–145.
2. Макарова Є.В. Формування комунікативної компетентності учнів під час вивчення синтаксису української мови. *Філологія XXI століття* : збірник наукових праць студентства й наукової молоді за матеріалами XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентства й наукової молоді. Харків, 2023. С. 71–73.
3. Герман В., Сердюк К. Інтерактивні технології як сучасний підхід до організації навчання української мови в школі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал / голов. ред. А.А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2022. № 9–10 (123–124). С. 26–37.
4. Єфіменко І.М. Формування комунікативної компетенції учнів початкових класів шляхом використання інтерактивних методів навчання. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2019. Вип. 177. С. 161–165.
5. Пономарьова К.І. Формування комунікативної компетентності молодших школярів у процесі навчання української мови : методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРИНТ, 2020. С. 88.
6. Голуб Н.М., Проценко Л.І. Роль комунікативно-ситуативних вправ у формуванні мовної особистості. *Література та культура Полісся*. 2008. Вип. 43. С. 218–223.
7. Щупко С.О. Системне засвоєння синтаксичного матеріалу за допомогою сучасних видів вправ. *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. 2021. Вип. 199. С. 222–229.

References:

1. Kushnir, T.I. (2015). Formuvannya v uchniv hramatychnoi kompetentnosti pid chas vyvchennia syntaksysu v osnovnii shkoli [The formation of pupils' grammatical competence during the study of syntax in primary school]. *Naukovi zapysky Berdianskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu*. Vyp. 3. S. 139–145 [in Ukrainian].
2. Makarova, Ye.V. (2023). Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv pid chas vyvchennia syntaksysu ukrainskoi movy [Formation of pupils' communicative competence during the study of the Ukrainian language syntax]. *Filohohiia XXI stolittia*: zb. nauk. pr. studentstva y naukovoi molodi za materialamy XIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. studentstva y naukovoi molodi. Kharkiv. S. 71–73 [in Ukrainian].
3. Herman, V., Serdiuk, K. (2022). Interaktyvni tekhnolohii yak suchasnyi pidkhid do orhanizatsii navchannia ukrainskoi movy v shkoli [Interactive technologies as a modern approach to the organization of Ukrainian language learning at school]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukoviy zhurnal / holov. red. A.A. Sbruieva*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A.S. Makarenka. № 9–10 (123–124). S. 26–37 [in Ukrainian].
4. Yefimenko, I.M. (2019). Formuvannya komunikatyvnoi kompetentsii uchniv pochatkovykh klasiv shliakhom vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia [Formation of communicative competence of primary school pupils through the use of interactive teaching methods]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vyp. 177. S. 161–165 [in Ukrainian].
5. Ponomarova, K.I. (2020). Formuvannya komunikatyvnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv u protsesi navchannia ukrainskoi movy: metodychnyi posibnyk [Formation of communicative competence of younger pupils in the process of learning the Ukrainian language: methodical guide]. Kyiv: CONVY PRINT. S. 88 [in Ukrainian].
6. Holub, N.M., Protsenko, L.I. (2008). Rol komunikatyvno-sytuatyvnykh vprav u formuvanni movnoi osobystosti [The role of communicative and situational exercises in the formation of linguistic personality]. *Literatura ta kultura Polissia*. Vyp. 43. S. 218–223 [in Ukrainian].
7. Shchupko, S.O. (2021). Systemne zasvoiennia syntaksychnoho materialu za dopomohoiu suchasnykh vydiv vprav [Systematic assimilation of syntactic material using modern types of exercises]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedahohichni nauky*. Vyp. 199. S. 222–229.